

Міжвузівський науково-методологічний семінар
з освітнього права та освітньої політики
Київ, 24 грудня 2013 року

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Т. В. Фініков
президент Міжнародного фонду
досліджень освітньої політики

Структура доповіді

1. Чому саме якість?
2. Сутність поняття «якість» та його генеза в сфері вищої освіти
3. Система забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти та наукового дослідження
4. Практики контролю якості в українській вищій школі
5. Побудова локальних систем менеджменту якості
6. На шляху до національної системи забезпечення якості вищої освіти

Чому саме якість?

- **1999 рік. Болонська декларація**
“Сприяння європейській співпраці в галузі оцінювання якості освіти в перспективі розробки прівнівювальних критеріїв і методологій”.
- **2005 рік. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти**
Викладено стандарти:
 - Внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах
 - Зовнішнього забезпечення якості вищої освіти
 - Забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості а також відповідні рекомендації
- **2009 рік. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту**
“Прагнучи досягти найкращих результатів за усіма напрямками вищої освіти, ми відповідаємо на виклики нової епохи. Це вимагає постійного зосередження уваги на якості”

- 2009 рік. Комюніке Всесвітньої конференції ЮНЕСКО з вищої освіти
“Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку”

“Розширення доступу встановлює виклики для якості вищої освіти. Забезпечення якості є актуальною функцією в сучасній вищій освіті, і вона має залучати всі зацікавлені сторони. Якість вимагає як створення системи забезпечення якості, так і зразків оцінювання і сприяння культурі якості в межах вищих навчальних закладів.

Регуляторні механізми і механізми забезпечення якості ... необхідно запровадити для сектора вищої освіти в цілому.

Критерії якості мають відображати загальні цілі вищої освіти, зокрема виховання у студентів критичного і незалежного мислення та здатності до навчання впродовж життя. Вони повинні заохочувати інновації та різноманітність. Забезпечення якості вищої освіти вимагає визнання важливості залучення і збереження кваліфікованого, талановитого і відповідального науково-педагогічного штату”.

- 2012 р. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту - I

Системи забезпечення якості сприяють зміцненню довіри, кваліфікації вищої освіти більш визнаються повсюдно і участь у системі вищої освіти розширилась.

Студенти сьогодні отримують користь від більш широкого кола освітніх можливостей і стають все більш мобільними. Концепція інтегрованого простору вищої освіти знаходиться в межах досяжності.

Ми будемо переслідувати наступні цілі: забезпечити якість вищої освіти для всіх в цілях збільшення можливостей працевлаштування випускників і зміцнення мобільності, як засобу для поліпшення навчання.

- 2012 р. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту - II

Забезпечення якості має важливе значення для встановлення довіри до Європейського простору вищої освіти і для посилення привабливості пропозицій ЄПВО, включаючи транскордонну освіту.

Ми зобов'язуємося як підтримувати соціальну відповідальність за забезпечення якості, так і активно залучати широке коло зацікавлених сторін до цього процесу.

Ми переглянемо Європейські стандарти та керівні принципи щодо забезпечення якості (ESG) для вдосконалення розуміння, застосування і корисності, включаючи їх сферу діяльності.

Вітчизняний контекст

- Розширення доступу, активна масовизація, зниження рівня підготовки значної частини абітурієнтів
- Збереження змісту, моделей та технологій навчання, орієнтованих на елітного вступника
- Зміни в напрямках мотивації студентів та загальне падіння її рівня
- Суттєва залежність освітніх інституцій від доходів, сформованих за рахунок платного навчання
- Переважна орієнтація державних органів управління освітою на формальні показники
- Суттєвий вплив корупції в освітніх установах

Філософське визначення якості - I

- Якість є традиційною філософською категорією, яка бере початок ще з “Категорій” та “Топіки” Аристотеля.
- Аристотель визначав, що якість можна розглядати в чотирьох різних сенсах, як:
 - сталі або минуці властивості
 - вроджені властивості або їх відсутність
 - існуючі властивості або стани
 - контур або зовнішній вид

Філософське визначення якості - II

- Св. Фома Аквінський визначав якість як *модус існування або дії та устрій субстанції* і відокремлював *суттєві та випадкові, активні та пасивні* якості.
- Г.В.Ф. Гегель визначав якість як *тотожню з буттям визначеність*, що означає що *будь-що перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість*.
- Ми користуємося визначенням якості як *сукупності характеристик об'єкта, які відносяться до його властивості задовольняти встановлені та передбачувані потреби*.

Основні сучасні узагальнені визначення якості

Oxford Dictionary

Якість - це:

- Стандарт чогось, який може бути визначений відносно інших подібних речей; ступінь досконалості чого-небудь
- Визначальна ознака чи характеристика, якими наділений хтось або щось

Походження:

Середньовічна англійська: від старофранцузької *qualite*, від латинської *qualitas* (переклад з грецької *poiotēs*), від *qualis* - який, такий

Еволюція уявлень про якість освіти - I

Доіндустріальна епоха (XI - XVIII ст.)

- Відповідність змісту вимогам з боку конкретного університету та професора
- Штучний характер підготовки, особистий контакт професора зі студентом (модель «майстер-підмайстер»)
- Базова парадигма: викладач, що передає знання студентам. Відповідно: якість вищої освіти = якості викладачів.
- Слабкий зв'язок вищої школи з потребами економіки
- Відсутність міжуніверситетської уніфікації та координації, автономне існування та розвиток університету

Еволюція уявлень про якість освіти - II

Індустріальна епоха (XIX - перша половина XX ст.)

- Відповідність змісту освіти стандартам/специфікаціям
- Поява та перемога статистичних методів вибіркового контролю
- Масовий характер підготовки фахівців
- Уніфікація змісту освіти та розуміння якості як відповідності типовим навчальним планам (СРСР, соц. країни)
- Контроль з боку держави
- Запровадження запозичених з промисловості принципів оцінки якості

Еволюція уявлень про якість освіти - III

Епоха інформаційного суспільства знань

- Орієнтація на потреби та очікування споживачів
- Процесний підхід та безперервне удосконалення на основі методології TQM
- Усвідомлення якості вищої освіти як її відповідності вимогам споживачів (студентів, їх батьків, роботодавців, суспільства в цілому)
- Всеохопність, гнучкість, ініціативність
- Системна «вбудованість» в національну, регіональну та глобальну економіки

Особливий шлях пострадянських освітніх систем

- Створення все нових поколінь освітніх стандартів (що означає збереження старих принципів оцінювання якості освіти)
- Обов'язкова вимога дотримання стандартів
- Безпрецедентна регламентація змісту освіти
- Переважна орієнтація на формальні показники
- «Подвійний» характер застосування стандартів до державних та приватних вищих навчальних закладів
- Доволі часто невиправдана фіксація в стандартах особливої національної специфіки та їх орієнтація на корпоративні інтереси окремих груп впливу

Світові тенденції

- США мають найстарішу традицію зовнішнього оцінювання якості діяльності університетів, яка починається від початку XX століття
- Ще на початку 1990-х років, менше половини європейських країн мали національні програми забезпечення якості вищої освіти
- До 2003 року майже кожна європейська країна вже мала власну впроваджену та діючу програму забезпечення якості вищої освіти
- З 2006 року діють Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти
- В 2013 році існує дуже мало країн в світі, які не створили власних національних програм забезпечення якості вищої освіти

Реакція на цю інновацію

- Вона є неминучою, але далеко не всіма вітається
- Не існує жодної країни в світі, де ініціювання програм забезпечення якості не викликало б занепокоєння або конфлікту
- Ці протиріччя є невід'ємною частиною процесу впровадження програм оцінювання якості
- Нікому не подобається, коли якість його діяльності оцінюють.

Оцінювання якості - це ?

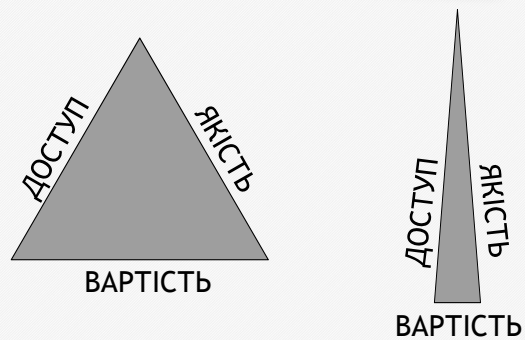
- Об'єктивна оцінка
- Загроза закриття частини інституцій
- Джерело неспокою
- Скорочення бюджету
- Нові зобов'язання
- Порівняння
- Критика
- Втручання
- Додаткова робота без компенсації
- Бюрократія

Що створює складність?

Кожна група стейкхолдерів має своє розуміння і різні очікування стосовно якості підготовки:

- Професорсько-викладацький персонал
- Адміністратори навчальних закладів
- Студенти
- Їх батьки
- Роботодавці
- Політики

Хитка рівновага: Залізний трикутник

* Source: John Daniel, Commonwealth of Learning

До чого це приводить?

Якість має передбачати складність та неоднозначність

"Там, де є диференційовані системи і різноманітні вищі навчальні заклади з різними традиціями та ідентичностями, необхідно дозволити різні інтерпретації якості і різні інтерпретації відповідності стандартам. . "

Хосе Діас Собріньо, 2008 р., Бразилія

Базові засади забезпечення якості в ЕНЕА

Сучасна європейська практика передбачає розвиток культури якості (Quality Culture) шляхом впровадження менеджменту якості (Quality Management), який має забезпечити:

- **Планування якості** (Quality Planning) (відбір відповідних процедур або стандартів для конкретної мети)
- **Контроль якості** (Quality Control) (їх належне застосування)
- **Забезпечення якості** (Quality Assurance) (всеохоплюючий термін, що відноситься до постійного, безперервного процесу оцінювання, який включає визначення, моніторинг, гарантування, підтримання, вдосконалення якості системи вищої освіти, освітньої установи або програми)

Система забезпечення та поліпшення якості

- Ця система базується на **концепції**, яка стала **стандартом** в європейському забезпеченні якості
- Ця концепція включає як **управління якістю** (Quality Management), так і **поліпшення якості** (Quality Enhancement)
- Це має здійснюватися як на рівні **локальної освітньої установи**, так і **національної освітньої системи**

Поліпшення якості передбачає, щоб установа діяла у відповідності до плану моніторингу та підвищення якості своїх програм. У більшості випадків вимагається, щоб встановлені процедури гарантували безперервний процес вдосконалення якості.

Інструменти визначення якості

- **Оцінювання внутрішнє та зовнішнє** (систематичне з'ясування відповідності поставленим цілям та завданням, може також бути «вимірюванням» досягнень по відношенню до визначених критеріїв)
- **Акредитація** (публічне визнання цінності по відношенню до зовнішніх критеріїв)
- **Аудит** (незалежна зовнішня оцінка відповідності системи забезпечення якості оголошеним цілям та меті. Аудит не розглядає цілі або результати діяльності як такої, але оцінює процеси, які освітня установа використовує для управління і поліпшення якості освіти та інших видів діяльності)
- **Бенчмаркінг** (порівняння освітніх установ в цілому або їх підрозділів за витратами, процесами та їх результатами)

Європейські Стандарти і рекомендації забезпечення якості в ЕНЕА

Європейські Стандарти і рекомендації мають на меті сприяти «створенню загальноприйнятої системи цінностей, сподівань та зразкової практики щодо якості та її забезпечення різними установами та агенціями у всьому Європейському просторі вищої освіти». Вони містять такі складові:

- Контекст, цілі та принципи
- Стандарти та рекомендації щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти,
- Європейські стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості,
- Систему взаємної перевірки агенцій із забезпечення якості,
- Майбутні перспективи та виклики.

Європейські стандарти та рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості вищої освіти

- Політика закладу і процедури забезпечення якості
- Затвердження, моніторинг та періодичний перегляд навчальних програм і дипломів
- Оцінювання студентів
- Забезпечення якості викладацького складу
- Навчальні ресурси та підтримка студентів
- Інформаційні системи
- Публічність інформації

Європейські стандарти та рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості вищої освіти

- Використання процедур внутрішнього забезпечення якості
- Розробка процесів зовнішнього забезпечення якості
- Критерії для прийняття рішень
- Процеси, що відповідають своєму призначенню
- Звітування
- Подальші процедури
- Періодичність перевірки
- Загальний аналіз систем

Європейські стандарти та рекомендації для агенцій зовнішнього забезпечення якості

- Використання процедур забезпечення зовнішньої якості вищої освіти
- Офіційний статус
- Діяльність
- Ресурси
- Місія
- Незалежність
- Зовнішні критерії забезпечення якості та процеси, які використовуються агентствами
- Звітування

Відповідальність організаторів процесу забезпечення якості

Розвиток культури якості в освітній установі може бути забезпечений лише за умови активної підтримки відповідальною, компетентною та підготовленою командою вищого керівництва.

Її члени повинні нести відповідальність за:

- Організацію внутрішньої мережі якості
- Поліпшення комунікацій між підрозділами
- Розробка трьохстадійного навчального процесу: вчитися, застосовувати, поширювати
- Впровадження спеціальних навичок в установі
- Сприяння інноваційним підходам вирішення проблем
- Вимірювання поліпшення якості
- Забезпечення якості
- Аналіз щорічних звітів кожного підрозділу
- Аудит діяльності у співпраці з старшим менеджером
- Бенчмаркінг результатів

Українська практика забезпечення якості - I

- Комплексної системи забезпечення якості вищої освіти в Україні не створено.
- Її тимчасовим заміником виступають системи ліцензування та акредитації, державне інспектування вищих навчальних закладів ззовні та ректорський контроль всередині інституцій.
- На жаль, названі компоненти як самостійно, так і сукупно не забезпечують системного впливу на всі процеси організації навчальної діяльності та її змісту, не створюють ефекту постійного поліпшення якості освіти.
- Національних стандартів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні досі не існує.

Українська практика забезпечення якості - II

- У вищих навчальних закладах застосовуються різноманітні моделі моніторингу, аудиту та управління якістю, проте усталеної системи вони не формують.
- Функції зовнішніх стандартів забезпечення якості освіти формально виконують система стандартів вищої освіти, Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, Вимоги до акредитації напряму (спеціальності) підготовки фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, окремі вимоги інших нормативно-правових актів.
- Сукупність цих документів не створює цілісної, адекватної та відповідної європейським рекомендаціям системи забезпечення якості освіти.
- Відсутня система мотивації навчальних закладів, викладачів та студентів до належного забезпечення якості.

Домінуюча сучасна тенденція забезпечення якості

Нове розуміння забезпечення якості освіти

- Зрештою, забезпечення якості повинно бути процесом саморегулювання
- Без довіри на всіх рівнях інституцій, процес не працює, а значить відсутнє забезпечення якості
- Якщо забезпечення якості зводиться до відповідності існуючим стандартам без урахування складності і різноманітності вищої освіти - забезпечення якості дуже легко стає бюрократичним процесом

Наш шлях до мети

- Всіляке сприяння та підтримка побудови локальних систем управління якістю у ВНЗ
- Усвідомлення представниками державної влади та академічної спільноти необхідності радикальної та швидкої зміни парадигми розуміння якості освіти
- Формування в суспільстві культури поцінювання якості освіти та необхідності власної участі в її забезпеченні
- Використання кращих європейських та світових практик забезпечення якості та побудова національної моделі її підвищення (High Level Group on the Modernisation of Higher Education. Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. June 2013)

Приклад законодавчого впровадження та забезпечення

Акт про забезпечення якості у вищій освіті Австрійської Республіки (HS - QSG) 2012 рік

ЗМІСТ	§9. Завдання Правління та Регламент
Розділ 1	§10. Глава Агентства та Офіс управління
Загальні положення	§11. Загальні збори
§1. Сфера регулювання	§12. Завдання Загальних зборів
§2. Визначення термінів	§13. Апеляційний комітет
Розділ 2	§14. Терміни дії органів
Створення Агентства та її органів	Розділ 3
§3. Агентство з забезпечення якості та акредитації Австрії	Фінансовий менеджмент та бухгалтерський облік
§4. Органи Агентства щодо забезпечення якості та акредитації Австрії	§15. Фінансування та фінансовий менеджмент
§5. Керуючий комітет	§16. Бухгалтерський облік
§6. Правління	§17. Звільнення від податків і зборів
§7. Призначення Правління	Розділ 4
§8. Засідання Правління	Принципи та процедури контролю якості
	§18. Процедури забезпечення якості

§19. Здійснення процедур забезпечення якості	§30. Нагляд за діяльністю Агентства щодо забезпечення якості та акредитації в Австрії
§20. Оплата процедур	Розділ 8
§21. Публікація результатів процедур	§31. Студентський омбудсмен
§22. Аудит та сертифікація	Розділ 9
§23. Акредитація університетів прикладних наук і навчальних програм університету прикладних наук	§32. Положення про покарання
§24. Акредитація приватних університетів та навчальних програм приватних університетів	Розділ 10
§25. Компетенція акредитаційного органу та акредитаційні процедури	Персонал
§26. Терміни дії і продовження акредитації	§33. Постійні федеральні державні службовці, федеральні контрактні співробітники
Розділ 5	§34. Знову прийняті і правові основи працевлаштування
§27. Реєстрація навчальних транскордонних програм	Розділ 11
Розділ 6	Прийняття та введення Акта чинності
§28. Звітність	§35. Посилання
Розділ 7	§36. Перехідні положення
Нагляд	§37. Прийняття
§29. Нагляд за діяльністю університетів прикладних наук і приватних університетів з надання освітніх послуг	§38. Введення в дію

Дякую за увагу!